

**ДІАГНОСТУВАННЯ ТА КОНСЕКВЕНТНИЙ
МОНІТОРИНГ СТАНУ ЗБЕРЕЖЕННЯ РУКОПИСНИХ
ДОКУМЕНТІВ З БІБЛІОТЕКИ НАУКОВОГО
ТОВАРИСТВА імені ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ**

Любов Льода

*молодший науковий співробітник відділу рідкісної книги
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1797-7320>

Ірина Пігель

*молодший науковий співробітник відділу рідкісної книги
ЛННБ України ім. В. Стефаника*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0336-5788>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2022-14\(30\)-9](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2022-14(30)-9)

Проаналізовано результати послідовного моніторингу стану збереженості збірки рукописних книг та аркушевих документів з фонду Бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка у Львові з відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Ключові слова: Бібліотека НТШ, зберігання, рукописи, консервація, моніторинг, кваліметрія.

Постановка проблеми. Історія бібліотечного чи музейного закладу, специфіка його створення і формування, перебування на теренах воєнних дій, у місцях природних чи техногенних катастроф, катаклізмів, а також аварії, нещасні випадки, своєрідні моменти, розмаїті випадковості, переслідування, переміщення, вилучення, особливі події з раритетами впливають на стан їхнього збереження. Грунтовна інформація і знання про шлях надходження пам'ятки допомагає консерватору краще зрозуміти походження та характер наявних пошкоджень і специфічних руйнувань документів, книг,

© Льода Л., 2022

© Пігель І., 2022

експонатів, об'єктів зберігання. Експрес-оцінювання дає можливість визначити обсяг фізичних втрат і спрогнозувати необхідні фінансові затрати для забезпечення оптимального функціонування пам'яток. З огляду на це так важливо перед обстеженнями експлуатаційного стану фонду вивчити минуле досліджуваної збірки, встановити іманентну природу складових писемних пам'яток, щоб безпомилково визначити напрями і підходи до збереження історичної пам'яті, закладеної у кожному унікальному творі, документі, виданні.

Мета нашої публікації полягає в комплексному аналізі ключових напрямів формування фонду Бібліотеки НТШ та кваліметричних досліджень у сфері збереження її рукописної спадщини. Для реалізації цього завдання необхідно розглянути джерела надходження книг, спеціальних видань, архівних матеріалів та способи їхнього комплектування, упорядкування і зберігання, на основі вивчення стану збереження рукописного фонду й опрацювання результатів кваліметричних досліджень проаналізувати експлуатаційний стан усієї збірки та кожної одиниці зберігання, зокрема визначити напрями покращення фізичного стану пошкоджених рукописів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Львові 1892 р. започаткована найповніша у світі книгозбірня з українознавства — Бібліотека Наукового товариства імені Шевченка, — ключовим завданням якої було збирання і збереження друкованих і рукописних матеріалів із різних питань українознавства, які так чи інакше стосувалися всіх аспектів життя українського народу, його історії, літератури, науки тощо. Одним із її засновників заслужено вважають О. Кониського¹, позаяк створення Бібліотеки розпочалося з першого, його, дарунка [4, с. 152]. Опісля до зібрань НТШ долучили також дари В. Антоновича, Ю. Целевича, О. Барвінського, О. Бородея, М. Вороного, Б. Заклинського, І. Франка, М. Грушевського [5, с. 11–13].

Завдяки їхній допомозі НТШ вдалося зорганізувати власну бібліотеку та розпочати випуск збірника «Записки НТШ» й інших

¹ Кониський Олександр Якович (1836–1900) — письменник, публіцист, громадський діяч у Галичині. Був ініціатором перетворення в 1892 р. Літературного товариства імені Шевченка в Наукове товариство імені Шевченка.

наукових видань. Збільшення фондів книгозбірні підтверджують такі дані: у 1894 р. Бібліотека НТШ налічувала 600 книг, у 1897 р. — 4 000, у 1902 р. — 12 361, у 1912 р. — 65 612, у 1923 р. — 100 000 томів [1, с. 9]. У 1938 р. вона нараховувала 200 000 томів, зокрема стародруки і приблизно 1 500 рукописів, починаючи від XIV ст. У Центральному державному історичному архіві України у м. Львові зберігається книга пожертвувань за 1893–1939 роки, до якої вписано дари В. Дорошенка, В. Левицького, Т. Реваковича, І. Свенціцького, В. Щурата, М. Возняка, К. Студинського, М. Павлика, М. Дикарева, Ю. Косача, С. Шелухіна, І. Тиктора, В. Підмогильного, В. Сімовича, В. Кубійовича та інших, що сумарно становили понад 100 000 книг, дрібних друків, карт, афіш [11]. Українська Бібліотека НТШ складалась із трьох основних частин: українських друків, наукової літератури з українознавства, українських рукописів, а також літератури з інших наук, яку Бібліотека отримувала з усього світу через обмін на видання НТШ [5, с. 4–5]. Цій установі архіви та книгозбірні дарували видатні українські письменники, учені, політичні і культурні діячі, зокрема А. Андрохович, В. Білецький, А. Веретельник, Л. Ганкевич, М. Гарасимович, В. Гнатюк, Я. Гординський, Б. Заклинський, І. Калинович, О. Огоновський, Я. Пастернак, І. Созанський, Ю. Целевич та інші (понад 1 170 осіб). У 1914 р. було офіційно створено відділ рукописів з архівом, і до 1939 р. рукописний фонд налічував приблизно 2 500 справ [11]. Значення Бібліотеки для подальшого розвитку наукової праці в НТШ добре розуміла Управа Товариства. Завдяки дарам багатьох видатних українських письменників, учених, політичних і культурних діячів, книгообміну, який вели і керівники Товариства, і сама Бібліотека, а також закупівлі літератури, цінних друків і рукописів у книгарнях антикваріату й окремих осіб Бібліотека стала однією з найбільших у Львові [6].

Значне зростання фонду Бібліотеки НТШ відбулося після вересня 1939 р. Власні книгозбірні віддавали українські патріоти, які тікали на Захід. Ті, хто залишався, боялися зберігати «націоналістичну» літературу і приносили її до установи. Багато товариств, установ, організацій, що змушені були самоліквідуватися, передавали до бібліотечного закладу свої книжкові збірки та архіви. «Аж до кінця 1939 р. до Бібліотеки великими масивами

зносили і звозили українські видання, сподіваючись, що їх не спіткає прикра доля» [7, с. 67].

Великий внесок у становлення і розвиток Бібліотеки НТШ зробили її директори М. Павлик², І. Кривецький³, В. Дорошенко⁴. Зокрема Михайло Павлик здійснював технічне опрацювання книжок, вів інвентар, каталог, розставляв і переміщував книги, перевіряв фонд; вів кількісний облік користувачів Бібліотеки та книговидачі [1, с. 8; 4, с. 154].

В упорядкуванні бібліотечних збірок та організацію роботи установи значний внесок належить Івану-Мар'яну Кривецькому, діяльність якого фактично нерозривно пов'язана з Науковим товариством імені Шевченка. Завдяки його керівництву робота була організована на належному рівні: опрацювали багато рукописних фондів Бібліотеки, оправили книги і зберігали їх у задовільному стані. Крім загального керівництва, І. Кривецький займався комплектуванням фондів, веденням каталогу та інвентарних книг, налагодив зв'язки Товариства з багатьма українськими і закордонними організаціями й діячами [3, с. 22–23; 12; 13].

Володимир Дорошенко сприяв комплектуванню фонду слов'янською літературою, працював над укладанням бібліографічних покажчиків творів М. Грушевського, О. Кобилянської, П. Куліша, Т. Шевченка, І. Франка [10, с. 8–14]. Коли Бібліотеку НТШ було

² Павлик Михайло Іванович (1853–1915) — український письменник, перекладач, літературознавець, видавець, редактор, публіцист, бібліотекар, бібліограф, культурно-громадський і політичний діяч. Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (1900); від липня 1897 р. до грудня 1904 р. — бібліотекар книгозбірні НТШ.

³ Кривецький Іван-Мар'ян Іванович (1883–1940) — історик, бібліограф, літературознавець, публіцист, перекладач. Дійсний член НТШ (1907). Студював історію у Львівському університеті, учень М. Грушевського. Багаторічний директор Бібліотеки НТШ у Львові (1905–1914, 1921–1937).

⁴ Дорошенко Володимир Вікторович (1879–1963) — історик, бібліограф, бібліолог, літературознавець, перекладач, літературний критик, громадський і політичний діяч. Дійсний член НТШ (1925). У 1910–1944 роках із перервами працював у Бібліотеці НТШ; був її керівником у 1919–1921 та 1937–1944 роках. Пріоритетним напрямом наукової діяльності В. Дорошенка була бібліографія, насамперед українознавча, універсального змісту.

передано до Львівської філії Бібліотеки АН УРСР (нині — Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника), В. Дорошенко виступив проти невиправданих реорганізацій фонду, бездумного вилучення рідкісних видань, праць «буржуазних націоналістів» та інших «ворогів народу» [3, с. 33–35, 41; 7, с. 67–68].

Стародруки, рукописи, часописи, книги, зібрані Бібліотекою НТШ, здебільшого стали першими національними збірками в Україні і мають загальнонаціональне значення. Тож, очевидно, саме тому їх постійно нищили окупанти: грабували царські війська під час Першої світової війни, вилучала і конфіскувала польська влада [5, с. 8]. Вони були розгромлені і розчленовані внаслідок воєнного лихоліття впродовж 40-х років ХХ ст. та штучно розпорошені у радянський період. Великої шкоди Бібліотеці НТШ у післявоєнний час заподіяли постійні реорганізації, перевезення, вилучення і передача збірок до архівів та інших установ [3, с. 30].

Запорукою успішної діяльності бібліотек була і є орієнтація на користувача, формування та збереження книжкового фонду. Книгозбірні, як національні скарбниці пам'яток писемності та друку, зобов'язані поєднувати традиційні способи обслуговування читачів із новою роллю і новими можливостями та їхніми нестандартними рішеннями. Однак, незважаючи на дедалі більші перспективи застосування цифрових технологій, неповторність книги як носія інформації сприяє тому, що завдання забезпечення збереженості унікальних документів посідає визначальні позиції у функціонуванні сучасних бібліотек. Одним із перспективних методів вирішення цієї нагальної проблеми є превентивна консервація, яка дає змогу зберігати масиви фондів від пошкоджень і руйнувань. Суттєво важливим у цьому напрямі є формулювання найнеобхідніших потреб після встановлення фізичного стану кожного раритету і відповідних засобів для його належної стабілізації. Для цього необхідно визначити етіологію погіршення фізичного стану унікальних видань і документів, а це завдання можна розв'язати лише об'єктивним оцінюванням експлуатаційного стану матеріальної основи книги, рукопису, твору мистецтва. Виявлення факторів, які негативно впливають на їхню збереженість, є необхідним і вагомим аргументом для планування превентивних та оперативних консерваційно-реставраційних заходів. Саме

тому визначальним напрямом наших досліджень став моніторинг фізичного стану документів із Бібліотеки НТШ, що дасть змогу належно діагностувати, а відтак запроєктувати та реалізувати відповідні процеси з консервації та реставрації для захисту і збереження історичних та культурних пам'яток.

З метою дослідження екологічного та фізичного стану найціннішого архівного фонду книгозбірні виконано обстеження рукописних книг та документів з фонду Бібліотеки НТШ (ф. 1, оп. 1, 2). Збереженість фондових одиниць вивчено за допомогою модифікованого кваліметричного методу, який дає змогу проаналізувати експлуатаційні властивості документів. Метод полягає в органолептичному дослідженні та оцінюванні фізичної збереженості матеріальних складових рукописів [2; 8; 9].

Для всебічного оцінювання фізичного стану фонду та докладного вивчення показників стану збереження збірки вирішено реалізувати одностаєне деталізоване обстеження рукописних книг і документів. З цією метою розроблено паспорт їхнього фізичного стану для роздільного кількісного опису всіх матеріальних складових рукописів та опрацьовано розрахункову формулу. Такий паспорт досить докладно характеризує стан збереження рукопису на момент обстеження. За допомогою зосередженого фіксування визначених пунктів вдалось оцінити виявлені пошкодження, руйнування і наявні втрати, використовуючи індекси, розраховані за певними показниками. Усі дані оцінено у балах окремо для кожного документа. На основі кожного показника отримано суму балів, за якою встановлено загальний стан пам'ятки. Під час первинного опису реєстровано стан збереження окремих складових книги чи аркушевого документа: оправи, книжкового блоку та паперу чи пергаменту (для книг — за п'ятибальною шкалою, для аркушевих документів — трибальною). Наявні типові пошкодження зафіксовано за допомогою буквених позначень (**a** — сильні, **b** — незначні, **c** — поодинокі) та їхніх цифрових індексів: 0,3; 0,2; 0,1. У підсумку обраховано коефіцієнти збереження матеріальної основи документів та оправ. Оцінювання змін у стані документів допоможе зробити висновки про те, наскільки необхідними є ті чи інші заходи. Методика дає змогу стежити за змінами фізичного стану об'єктів спостереження.

Критеріями для оцінювання є такі характеристики фізичного стану матеріальної основи: механічні пошкодження (деформації, потертості, тріщини, розриви), втрати матеріальної основи, забруднення, затікання, зниження еластичності (ламкість, крихкість), зміни кольору (пожовтіння, побуріння); збереженість книжкового блоку (наявність і стан шиття, зошитів і сторінок), з'єднання його з оправою, міцність кріплення аркушів між собою та оправи з книжковим блоком, наявність та стан форзаців, корінця і покрівельного матеріалу, вид чорнила і стан тексту тощо. Особливу увагу треба звертати на фіксування слідів старої реставрації, оскільки вона не завжди відповідає сучасним вимогам до реставрованих документів і, якщо потрібно усунути її наслідки, можуть виникнути певні суттєві незручності. Виконані обстеження, крім визначення показників рівня збереження і загального фізичного стану фонду, дали змогу:

- встановити спільні чинники, що впливають на появу і розвиток фізичних пошкоджень;
- виявити руйнівні осередки і хімічні, мікологічні чи ентомологічні загрози;
- проаналізувати фізичний стан документів та запланувати комплекс «оздоровчих» операцій;
- відібрати одиниці збереження, що потребують термінових консерваційно-реставраційних втручань, та встановити черговість застосування необхідних заходів.

Під час оцінювання значну увагу приділено факторам, які впливають на збереженість оправи, книжкового блоку та матеріальної основи рукописів. Це сприяло визначенню найважливіших показників експлуатаційних властивостей досліджуваних документів, індивідуальних змін їхнього фізичного стану. Для оправ основними показниками є: стан корінця, кришок, капталів, форзаців, матеріалів оправи, істотного значення надавали також наявності пошкоджень (загинів, деформацій, тріщин, розривів, втрат, потертостей), крихкості, ламкості, хімічних та мікробіологічних забруднень, слідів життєдіяльності комах. При комплексному обстеженні книжкового блоку акцентували його неподільність, відсутність деформацій, суцільність шиття та міцність з'єднання блоку з оправою. Під час обстеження матеріальної основи фіксували наявність

втратах на аркушах паперу чи пергаменту, забруднень, пожовтіння, пігментації, слідів від затікання, чіткість тексту та ілюстрацій, пошкоджень, зумовлених мікодеструкторами, комахами чи підвищеною кислотністю.

Первинний огляд й опрацювання результатів оцінювання експлуатаційного стану та фізичної збереженості документів із рукописного фонду Бібліотеки НТШ здійснено модифікованим методом кваліметричних досліджень. Усього обстежено 1 144 одиниці зберігання, 9 з них — на пергаменті і 1 (НТШ 720/7) — на веленовому папері. Матеріальною основою решти документів є ганчірний або целюлозний папір. Серед пергаментних документів — дві книги (НТШ 801 — XIV ст. і НТШ 163 — XV ст.) та 7 аркушевих рукописів (НТШ 720/1 і НТШ 720/5 — XVII ст., НТШ 720/2 і НТШ 720/4 — XVIII ст., НТШ 720/3 — XVII–XVIII ст., НТШ 720/6 і НТШ 245а — не датовані). За результатами обстежень обраховано ступені збереженості та проаналізовано стан збереження матеріальних складових рукописних книг та аркушевих документів. Отримана об'єктивна інформація і числові характеристики фізичної збереженості документів дали змогу розробити рекомендації щодо превентивного захисту кожної одиниці зберігання.

Простежено, що стан збереження писемних пам'яток залежить не лише від якості пергаменту чи паперу, які є матеріальною основою документа, виду фарб чи чорнила, використаних для нанесення інформації, а й значною мірою від умов зберігання та місць перебування історичних артефактів. Для детального оцінювання стану збірки виконано облік структури фонду за датами створення документів. Результати кількісного аналізу структури фонду відображено у таблиці 1, де представлено зіставлення кількості документів із фонду НТШ (ф. 1, оп. 1 і ф. 1, оп. 2) за датами їхнього створення.

Розподіл документів з фонду НТШ за датами їхнього створення

Дата створення	Опис 1		Опис 2		Разом	
	Кількість од. зб.	%	Кількість од. зб.	%	Кількість од. зб.	%
XIV ст.	1	0,1			1	0,09
XV ст.	2	0,21			2	0,17
XVI ст.	24	2,51	1	0,54	25	2,18
XVI–XVII ст.	15	1,56	2	1,08	17	1,49
XVII ст.	44	4,59			44	3,85
XVII–XVIII ст.	6	0,63			6	0,52
XVIII ст.	68	7,1	2	1,08	70	6,12
XVIII–XIX ст.	25	2,61	1	0,54	26	2,27
XIX ст.	290	30,27	20	10,75	310	27,1
XIX–XX ст.	70	7,31	28	15,04	98	8,57
XX ст.	274	28,60	111	59,68	385	33,65
Не встановлено	139	14,51	21	11,29	160	13,99
Усього	958	100	186	100	1144	100

Як свідчать дані у табл. 1, у рукописному фонді Бібліотеки НТШ переважають документи з періоду заснування закладу — наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. (69,3 %). Причому більшість становить другу частину фонду, акумульовану в описі 2 (оп. 1 — 66,2 %, оп. 2 — 85,5 % від загальної кількості документів у кожній збірці). Варто також відзначити нечисленну кількість документів до ХІХ ст., зарахованих до опису 2, — лише 6 (3,2 %) із 186 одиниць збереження. Така структура фонду може відчутно вплинути на подальшу збереженість рукописів. Це застереження базується на аналізі хімічного складу паперової основи документів, компонентом якої переважно була деревна та целюозна маса або їхня суміш із ганчір'яною сировиною. Удосконалення процесів виготовлення паперу — проклеювання у масі (каніфольним клеєм), винахід папероробної машини й активні експерименти з пошуку більш доступної сировини — завершилося тим, що з другої половини ХІХ ст. почали широко застосовувати деревну целюлозу. На превеликий жаль, нова сировинна маса хоч і була дешевшою, проте і менш довговічною, ніж ганчірний папір. Це підтверджують результати спостережень і підрахунків — понад 47 % документів ХІХ ст. (147 одиниць збереження із 310) мають пошкодження різних ступенів складності і потребують консерваційно-реставраційних заходів.

Опрацювання отриманих показників дало змогу проаналізувати і встановити структуру фонду за видом одиниць зберігання, що унаочнено у порівняльній таблиці 2.

Розподіл документів із фонду НТШ за видом одиниць зберігання

Дата створення	Опис 1			Опис 2			Разом		
	К-сть од. зб.	Книги	Арк. док.	К-сть од. зб.	Книги	Арк. док.	К-сть од. зб.	Книги	Арк. док.
XIV ст.	1	1					1	1	
XV ст.	2	2					2	2	
XVI ст.	24	23	1	1		1	25	23	2
XVI–XVII ст.	15	15		2		2	17	15	2
XVII ст.	44	40	4				44	40	4
XVII–XVIII ст.	6	4	2				6	4	2
XVIII ст.	68	62	6	2		1	70	63	7
XVII–XIX ст.	25	12	13	1		1	26	12	14
XIX ст.	290	103	187	20		10	310	113	197
XIX–XX ст.	70	3	67	28		4	98	7	91
XX ст.	274	17	257	111		22	385	39	346
Не встан.	139	30	109	21		2	160	32	128
Усього	958	312	646	186		39	1144	351	793

Результати опрацювання свідчать, що 30,7 % фонду становлять книги, причому більшість (83,8 %) походять із XIV–XVIII і XVIII–XIX ст. (160 зі 191 од. зб.). Водночас за XIX–XX ст. книг значно менше (159 із 793 пр.), тут переважають аркушеві документи (634 пр.), що становить майже 80 % від загальної кількості документів цього періоду.

Така структура фонду має визначальний вплив на планування реставраційно-консерваційних заходів, необхідність яких конкретизована під час аналізу даних, зафіксованих у паспортах фізичного стану рукописних документів, і прорахована, зважаючи на показники кваліметричних обстежень. Результати цього аналізу відображено у таблиці 3.

Таблиця 3

Первинний аналіз необхідності консерваційно-реставраційних заходів для збереження фонду НТШ

Черговість реставрації:	Опис 1		Опис 2		Разом	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
термінова	10	1,04			10	0,87
I черга	36	3,76	3	1,61	39	3,41
II черга	55	5,74	1	0,54	56	4,90
III черга	103	10,75	1	0,54	104	9,09
IV черга	170	17,75	20	10,75	190	16,61
До реставрації						
Разом	374	39,04	25	13,44	399	34,82

Реставровано	6	0,63			6	0,52
Не потрібна	578	60,33	161	86,56	739	64,66
Усього	958	100	186	100	1144	100
Окремі консерваційно-реставраційні заходи						
нова оправа	65	6,78			65	5,68
футляри	90	9,39	11	5,91	101	8,83
дезінфекція	5	0,52			5	0,44
Сліди старої реставрації						
	31	3,23			31	2,71

Отже, значна частина фонду (35 % обстеженого масиву) потребує реставраційно-консерваційних втручань, причому десятком примірникам такі оперативні процеси необхідно здійснити терміново. Вибрано також значну кількість одиниць збереження — 389 об'єктів, для яких встановлено черговість реставрації-консервації (у I, II, III чи IV чергу). 65 одиниць зберігання з 1 144 обстежених (майже 6 %) мають втрачені або вельми зруйновані оправи, які потребують заміни. Вагомим запобіжним заходом для забезпечення фазової консервації рукописів є використання футлярів, конвертів, папок, виготовлених із безкислотного картону, що є необхідним для 101 одиниці зберігання (9 % обстеженого фонду). Як свідчить загальний стан фонду, умови його зберігання не завжди відповідали оптимальним волого-температурним нормам, однак втішним є те, що сліди мікологічних уражень виявлено на незначній кількості об'єктів. Переважно це старі, нежиттєздатні колонії мікроміцетів на форзацах та перших і останніх аркушах рукописних книг.

На діаграмі (рис. 1) подано розподіл рукописних документів за складністю виявлених пошкоджень і класифікацією черговості для їхнього усунення.

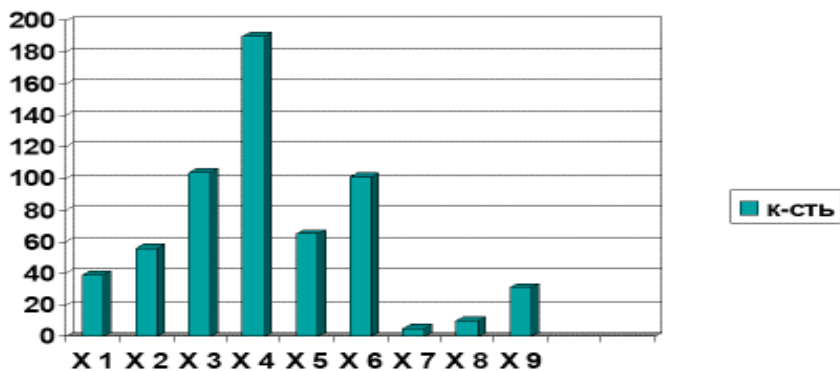

Рис. 1. Розподіл документів XV–XX ст. за необхідністю реставраційно-консерваційних заходів:
 вісь ординат — кількість документів,
 вісь абсцис — черговість виконання
 консерваційно-реставраційних заходів:

- X 1 — документи, які потребують реставрації у I чергу;
- X 2 — документи, які потребують реставрації у II чергу;
- X 3 — документи, які потребують реставрації у III чергу;
- X 4 — документи, які потребують реставрації у IV чергу;
- X 5 — документи, які потребують виготовлення нових оправ;
- X 6 — документи, які потребують виготовлення футлярів;
- X 7 — документи, які потребують дезінфекції;
- X 8 — документи, які потребують термінової реставрації;
- X 9 — документи зі слідами старої реставрації

Результати, отримані під час кількісного оцінювання фізичного стану одиниць зберігання, дали змогу визначити цілісний ряд стану збереження рукописного фонду Бібліотеки НТШ. Встановлено, що до документів доброї збереженості належить 65 % фонду, проте є 399 об'єктів із 1 144 обстежених, тобто майже 35 % фонду, які потребують реставраційно-консерваційних заходів. Варто відзначити, що такий показник доброї збереженості отримано переважно завдяки документам першої половини ХХ ст. (347 із 385 одиниць зберігання не потребують превентивних заходів). Щодо рукописів ХІV–ХVІІІ і ХVІІІ–ХІХ ст. ці цифри будуть менш оптимістичні. Оскільки реставраційно-консерваційних втручань потребують 85 % документів цього періоду, з них, як відзначено, 160 одиниць збереження — рукописні книги. Прораховані показники збереження зазначено у діаграмі 2 (рис. 2).

Рис. 2. Результати обстеження документів ХІV–ХVІІІ, ХVІІІ–ХІХ ст. з фонду Бібліотеки НТШ за станом їхнього збереження

За результатами кваліметричного обстеження документів ХІV–ХVІІІ і ХVІІІ–ХІХ ст. і даними, отриманими під час аналізу стану збереженості документів цього періоду, встановлено, що документів доброї збереженості у цій частині збірки менше 15 %. До них належать також 6 одиниць збереження, відреставрованих раніше. Документів середнього ступеня збереження, для яких необхідні переважно незначні консерваційно-реставраційні втручання,

понад 45 %, і майже 40 % цінних рукописів належать до документів низького ступеня збереженості, вони потребують більш складних реставраційних операцій, які повернуть пам'яткам їхні експлуатаційні властивості.

За результатами досліджень підготовлено порівняльні таблиці показників фізичного стану документів. Встановлено, що рукописний фонд Бібліотеки НТШ становлять документи, створені у різний час, які є різними за видами матеріальної основи і з різним ступенем збереженості. Активне використання, руйнівний вплив доквілля, антропогенні та природні фактори призвели до погіршення їхнього стану. Результати моніторингу фізичного стану рукописного фонду Бібліотеки НТШ дають змогу спланувати та здійснити вибір методик для повернення пам'яткам писемності експлуатаційних властивостей, подальшого їхнього використання і вивчення.

Висновки. Отже, вперше виконані кваліметричні обстеження рукописного фонду Бібліотеки НТШ, який зберігається у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника, допомогли визначити необхідність і черговість виконання превентивних та оперативних консерваційно-реставраційних заходів для конкретних писемних пам'яток. З'ясовано, що реставрації різного ступеня складності потребують 399 одиниць збереження. Отримана інформація сприятиме плануванню та оптимізації підходу до виконання реставраційних процесів на різних об'єктах. Відібрано чотири рукописи, які потребували невідкладних консерваційно-реставраційних втручань, і розпочато їхню реставрацію.

1. Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка: з нагоди 50-ліття його заснування (1873–1923). Львів : накладом Наук. Т-ва імені Шевченка, 1923. 15 с.
2. Дзензелюк Л. С., Льода Л. М., Пігель І. М. Комплексні дослідження стану збереження видань як необхідний крок покращення доступності інформаційних ресурсів бібліотеки. *Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору* : матеріали міжнар. наук. конф. Київ, 4–6 жовт. 2016 р. Київ, 2016. С. 576–580.
3. Дорошенко В. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Нью-Йорк ; Париж, 1961. Т. 30. С. 7–58.

4. Кривецький І. Бібліотека «Наукового Товариства ім. Шевченка» у Львові : [короткий нарис повстання бібліотеки]. Львів, 1905. Т. 32, ч. II. С. 152–157.
5. Кривецький І. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Львів : накладом НТШ. З друкарні НТШ, 1923. 16 с.
6. Крушельницька Л. І. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові — феномен національної культури. *Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка ; НТШ у Львові ; упорядкув. та заг. ред. текстів Л. І. Ільницької*. Львів, 1996. С. 4–8.
7. Кусий Л. Володимир Дорошенко про розбудову Бібліотеки НТШ в умовах радянської влади. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка: історія, джерела, постаті* : доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф. (Львів, 26 лют. 2021 р.) / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаніка ; відп. ред. Л. Сніцарчук. Львів, 2021. С. 66–71.
8. Їльода Л., Дзендзелюк Л., Пігель І. Послідовне обстеження ретроспективного фонду Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка як критерій оцінювання довговічності видань. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка*. Львів, 2016. Вип. 8 (24). С. 187–202.
9. Їльода Л. М., Пігель І. М. Приватні бібліотеки у фондах книгозбірні Народного Дому, дослідження стану збереження документів. *Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка: історія, джерела, постаті* : доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф. (Львів, 26 лют. 2021 р.) / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаніка ; відп. ред. Л. Сніцарчук. Львів, 2021. С. 77–85.
10. Микитка С. Володимир Дорошенко: з нагоди 75-річчя визначного вченого й громадянина. Філадельфія, 1955. 36 с.
11. Сварник Г. Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. *Наукове товариство імені Шевченка* : енциклопедія. Київ ; Львів : Наук. т-во ім. Шевченка ; Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2015. URL: http://encyclopedia.com.ua/search_articles.php?id=277 (дата звернення: 20.04.2022).
12. Стеблій Ф. І. Іван Кривецький — вчений і бібліотекар. *Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди* : матеріали круглого столу / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка ; НТШ у Львові ; упорядкув. та заг. ред. текстів Л. І. Ільницької. Львів, 1996. С. 86–102.
13. Черниш Н. І., Мазурик В. М. І. Кривецький — організатор української бібліотечної справи. *Поліграфія і видавнича справа*. Львів, 2000. Вип. 36. С. 156–161.

References

1. Hnatiuk, V. (1923). *Naukove tovarystvo imeny Shevchenka: z nahody 50-littia yoho zasnovannia (1873–1923)* [Shevchenko Scientific Society: on the occasion of the 50th anniversary of its foundation]. Lviv : Nakladom Nauk. T-va imeni Shevchenka. 15 p. [in Ukr.].
2. Dzendzeliuk, L. S., Loda, L. M. & Pihel, I. M. (2016). Kompleksni doslidzhennia stanu zberezhennia vydan yak neobkhidnyi krok pokrashchennia dostupnosti informatsiinykh resursiv biblioteky [Comprehensive studies of the state of preservation of publications as a necessary step to improve the accessibility of information resources of the library]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: formuvannia natsionalnoho informatsiinoho prostoru* : materialy mizhnar. Nauk. konf. Kyiv, 4–6 zhovt. 2016 r. Kyiv, pp. 576–580. [in Ukr.].
3. Doroshenko, V. (1961). Biblioteka Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [Library of the Scientific Society named after Shevchenko in Lviv]. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka*. Niu-York ; Paryzh, 30. pp. 7–58. [in Ukr.].
4. Krevetskyi, I. (1905). Biblioteka “Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka” u Lvovi: [korotkyi narys povstannia biblioteky]. [Library “of the Scientific Society named after Shevchenko” in Lviv]. Lviv, 32, II, pp. 152–157. [in Ukr.].
5. Krevetskyi, I. (1923). *Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi* [Library of the Scientific Society named after Shevchenko in Lviv]. Lviv : Nakladom NTSh ; z drukarni NTSh, 16 p. [in Ukr.].
6. Krushelnytska, L. I. (Ilnytska, L. I. comp., 1996). Biblioteka Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi – fenomen natsionalnoi kultury [Library of the Scientific Society named after Shevchenko in Lviv is a phenomenon of national culture]. *Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka: knyhy i liudy* : materialy kruhloho stolu / NAN Ukrainy, LNB im. V. Stefanyka ; NTSh u Lvovi. Lviv, pp. 4–8. [in Ukr.].
7. Kusyi, L. (Snitsarchuk, L. ed., 2021). Volodymyr Doroshenko pro rozbudovu Biblioteky NTSh v umovakh radianskoi vlady [Volodymyr Doroshenko on the development of the Library of the National Academy of Sciences in the conditions of the Soviet government]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: istoriia, dzherela, postati* : dop. ta povidoml. Mizhnar. nauk. konf. (Lviv, 26 liut. 2021 r.) / NAN Ukrainy, LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Lviv, pp. 66–71. [in Ukr.].
8. Loda, L., Dzendzeliuk, L. & Pihel I. (2016). Poslidovne obstezhennia retrospektyvnogo fondu Lvivskoi natsionalnoi naukovoii biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka yak kryterii otsiniuvannia dovhovichnosti vydan

- [Sequential examination of the retrospective fund of the Lviv National Scientific Library of Ukraine named after V. Stefanyk as a criterion for evaluating the durability of publications]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*. Lviv, 8 (24), pp. 187–202. [in Ukr.].
9. Loda, L. M. & Pihel, I. M. (Snitsarchuk, L. ed., 2021). Pryvatni biblioteky u fondakh knyhozborni Narodnoho Domu, doslidzhennia stanu zberezhennia dokumentiv [Private libraries in the funds of the book collection of the People's House, research on the state of preservation of documents]. *Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka: istoriia, dzherela, postati* : dop. ta povidoml. Mizhnar. nauk. konf. (Lviv, 26 liut. 2021 r.) / NAN Ukrainy, LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Lviv, pp. 77–85. [in Ukr.].
 10. Mykytka, S. (1955). *Volodymyr Doroshenko: z nahody 75-richchia vyznachnogo vchenoho y hromadianyna* [Volodymyr Doroshenko: on the occasion of the 75th anniversary of an outstanding scientist and citizen]. Filadelfia, 36 p. [in Ukr.].
 11. Svarnyk H. Biblioteka Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi [Library of the Scientific Society named after Shevchenko in Lviv]. *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka; Entsyklopediia*. Kyiv ; Lviv : Naukove tovarystvo imeni Shevchenka ; In. entsykl. doslidzh. NAN Ukrainy, 2015. Retrieved from: http://encyclopedia.com.ua/search_articles.php?id=277. [in Ukr.].
 12. Steblii, F. I. (Ilnytska, L. I. comp., 1996). Ivan Krevetskyi — vchenyi i bibliotekar [Ivan Krevetskyi is a scientist and librarian]. *Biblioteka Naukovoho tovarystva im. Shevchenka: knyhy i liudy* : materialy kruhloho stolu / NAN Ukrainy, LNB im. V. Stefanyka ; NTSh u Lvovi. Lviv, pp. 86–102. [in Ukr.].
 13. Chernysh, N. I. & Mazuryk, V. M. I. (2000). Krevetskyi — orhanizator ukraïnskoi bibliotechnoi spravy [Krevetskyi is an organizer of the Ukrainian library affairs]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava*. Lviv, 36, pp. 156–161. [in Ukr.].

Liubov Loda, Junior Researcher at the Rare Book Department Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Iryna Pigel, Junior Researcher at the Rare Book Department Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Diagnosis and Consectory Monitoring State of Preservation Documents from the Shevchenko Scientific Society Library in Lviv

The article analyzes the results of consistent monitoring of the state of preservation of collection of manuscripts and document sfrom the Shevchenko Scientific Society Library in Lviv, which are now stored in the Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv.

Conducted a comprehensive analysis of the key areas of formation of the Shevchenko Scientific Society Library fund and the results of qualimetric research in the field of preservation of its manuscript heritage. On the basis of studying the state of preservation of the manuscript fund and processing the results of qualimetric research, the analysis of the operational state of the whole collection and each specific storage unit in particular was carried out.

In order to study the ecological and physical condition of the exceptionally valuable archival fund of the Library, a survey of manuscripts and documents from the fund of the Library of Shevchenko Scientific Society was performed. The safety of stock units has been studied using a modified qualimetric method, which allows you to analyze the performance of documents. The method consists in organoleptic research and assessment of physical safety of material components of manuscripts.

It is established that the manuscript fund of the Shevchenko Scientific Society Library consists of documents created at different times, which are different in terms of material basis and with different degrees of preservation. Active use, the destructive effects of the environment, anthropogenic and natural factors have led to the deterioration of their condition. Qualimetric examinations of documents 14–18, 18–19 centuries. Fnd the data obtained during the analysis of the state of preservation of documents showed that the documents of good preservation in this part of the collection is less than 15 %. More than 45 % of medium-preserved documents, which require minor conservation and restoration interventions, and almost 40 % of valuable manuscripts are low-preservation documents and require more complex restoration operation.

The results of the study, obtained during the monitoring of the physical condition of the manuscript fund of the Shevchenko Scientific Society Library,

will allow to plan and implement methods for the return of written monuments of operational properties, their further use and study by a wide range of scientists. For the first time surveys of the manuscript fund of the Shevchenko Scientific Society Library allowed to determine the necessity and priority of preventive and operative conservation and restoration measures for specific written monuments. The information obtained will help to plan and optimize the approach to the implementation of restoration processes at various sites.

Keywords: *Shevchenko Scientific Society Library in Lviv, storage, manuscripts, conservation, monitoring, qualimetry.*